

Концептуальні засади формування стратегій розвитку агросфери України

---

¹ *Кравчук Ірина Ігорівна, кандидат економічних наук, доцент, Житомирський національний агроекологічний університет, Україна*

Анотація: Здійснено аналіз сучасних тенденцій стратегічного планування в агросфері України та обґрунтовано пріоритетність використання стратегічного підходу у концептуальному забезпеченні стратегій розвитку. На основі вивчення процесів формування і реалізації стратегій в агросфері України виявлено проблеми стратегічного планування розвитку галузі. Розглянуто дефініційний апарат, який використовується дослідниками у контексті обґрунтування стратегічних імперативів розвитку аграрної сфери. Запропоновано напрями формування пріоритетів концептуального забезпечення стратегій розвитку агросфери України.

Ключові слова: концептуальні основи, стратегії, агросфера, державне регулювання.

Постановка проблеми. У процесі планування розвитку агросфери України використовується стратегічний підхід, сутність якого полягає у здійсненні послідовних етапів стратегічного планування: формуванні місії, мети, стратегічних цілей та імперативів розвитку, розробці механізму реалізації, моніторингу та оцінки стратегії. Пріоритет використання стратегічного підходу обґрунтовано у концептуальному забезпеченні стратегій розвитку агросфери із зазначенням необхідності бюджетування стратегічних планів на засадах співфінансування та розробки стратегій

для складових агросфери – економічної, соціальної, екологічної, територіальної. Розробка стратегій, державних цільових програм та проектів розвитку сільського господарства, сільських територій здійснюється на засадах наукового супроводу, що забезпечують фахівці науководослідних інститутів, теоретики-методологи вітчизняної аграрної економіки. Однак, аналіз процесу реалізації стратегій розвитку агросфери вказує на певну розбіжність між результатами і цілями, що потребує концептуального обґрунтування інструментарію і механізмів стратегічного

планування з урахуванням забезпечення адаптивності стратегій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми формування й реалізації стратегій розвитку агросфери вивчалися вітчизняними і зарубіжними науковцями Л. Аретеменко, П. Березівським, А. Бочковим, М. Дем'яненко, М. Долішнім, Л. Євчук, Н. Івановою, С. Квашею, Л. Козаком, Л. Мельником, О. Могильним, В. Онегіною, О. Поповою, П. Саблуком, Н. Хмілем, З. Шершнєвою, В. Юрчишиним. Ними обґрунтовано механізми формування й реалізації стратегій розвитку різних складових агросфери на системних засадах із використанням інтегрованих схем координації на макро-, мезо- і мікро- рівнях; здійснено концептуальне забезпечення стратегічного планування в аграрному секторі з урахуванням перспектив сталого розвитку агросфери; визначено детермінанти і пріоритети методологічного пошуку у науковому супроводі стратегічного планування на державному рівні управління. Разом із тим, потребують поглиблених досліджень питання формування та концептуального обґрунтування стратегій розвитку агросфери з урахуванням інтеграції наукових підходів до стратегічного планування економічного, соціального, територіального, галузевого, регіонального розвитку.

Постановка завдання. Метою дослідження обрано надання пропозицій з формування пріоритетів концептуального забезпечення стратегій розвитку агросфери України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція стратегічного планування з'явилась у 1960-х рр. і через десятиліття стала активно використовуватись в управлінні корпораціями. Водночас використання методів стратегічного планування набуло актуальності в державному, регіональному, галузевому управлінні країн, що стало спонукальним чинником до розвитку й поглиблення процесів концептуального, методичного й прикладного забезпечення програм, стратегій, планів [14, с. 34].

Концептуальне забезпечення агростратегій формується в умовах сучасних трансформацій агросфери України – зменшення кількості сільського населення і сільських населених пунктів; низького рівня побутового і соціально-культурного забезпечення сільських територій; відсутності можливостей працевлаштування за місцем проживання у сільського населення; повільних темпів розвитку сільської економіки; незавершенності земельної реформи; декларативного спектру існуючих стратегій і програм розвитку агросфери та низького рівня їх фінансового забезпечення [3, с. 108]. Результати наукових досліджень зазначеної проблематики дають під-

стави констатувати, що досвід із розроблення та реалізації комплексних і цільових програм, а також стратегій свідчать, що до цього часу вони виконуються максимум на 30%, а причинами такого стану є відсутність чіткого розподілу повноважень і відповідальності у процесах стратегічного планування й програмування між суб'єктами імплементації на усіх рівнях ієрархії державного, галузевого, регіонального управління [15, с. 117-121].

Дослідженням встановлено, що основними проблемами стратегічного планування розвитку агросфери України є:

- невизначеність у концептуальних підходах до об'єктно-суб'єктних відносин у процесах делегування повноважень, направлених на розробку і реалізацію стратегій, що призводить до утруднення вибору місії і ключових цілей у конкретному стратегічному плані;
- недоліки організаційного забезпечення процесу стратегічного планування, що не сприяє формуванню системи відповідальності на різних рівнях державного управління;
- відсутність контуру стратегічного планування на регіональному рівні, що негативно впливає на процеси розробки регіональних програм розвитку аграрного сектору, сільських територій тощо;
- відсутність стратегічного бачення перспектив розвитку агросфери, що не дозволяє формулювати бачення майбутнього й відповідних йому стратегічних ініціатив;
- невірний підхід до використання інформаційних матеріалів методологічного супроводу процесів розробки стратегій, що негативно позначається на розробці методик стратегічного планування;
- прагнення отримати результати у найкоротші терміни, результатом чого є стратегічні плани і програми з ідентичним обґрунтуванням соціально-економічних, екологічних, просторових перспектив розвитку, представлені у суто теоретичному ракурсі (без обґрунтованого бюджетування програм реалізації).

Означені проблеми поглиблюються використанням ідентичної термінології теорії стратегії у різних об'єктних площинах – стратегія розвитку аграрного сектору, сільського господарства, сільських територій тощо. Різноманітність дефініційного апарату, який нині використовується дослідниками у контексті обґрунтування стратегічних імперативів розвитку аграрної сфери, свідчить про відсутність усталених концептуальних поглядів на категорії аграрний сектор, агросфера, сільська територія, сільська економіка, аграрна стратегія,

програмування сільського розвитку тощо. Така ситуація, на наш погляд, обумовлена, по-перше, розширенням меж міжнародного наукового обміну в аграрній економічній науці; по-друге, використанням вітчизняними дослідниками у процесі наукового пошуку специфічних категорій без обґрунтованого пояснення їх суті (по контексту); по-третє, низьким рівнем інтеграції методологій в процесах концептуального забезпечення стратегічного системного розвитку агросфери.

Концептуальне обґрунтування державного регулювання розвитку агросфери у стратегічній перспективі здійснюється на засадах використання інституціонального, системно-синергетичного підходів та концепції сталого розвитку, що передбачає необхідність включення до стратегій перспектив економічного, соціального, територіального, галузевого розвитку [2, с. 11; 4, с. 203; 5, с. 46; 13, с. 87]. Стратегії розвитку агросфери містять галузеві ознаки, що зумовлює розробку стратегічних планів і програм для сільського господарства. У теоретико-методологічному обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку сільського господарства України вченими ННЦ «Інститут аграрної економіки» використовувався підхід, згідно якого за загально визначеними місією і цілями виокремлюються структурні елементи галузі, по кожній з яких проводиться оцінка сучасного стану, визначаються стратегічні цілі, індикатори розвитку та основні напрями досягнення стратегічних цілей [10]. Це дозволяє здійснювати бюджетування стратегічного плану, оцінку реалізації стратегії та планувати сукупну потребу у фінансах на основі конкретних показників.

Згідно теорії «життєвого циклу галузі» стратегічне планування є інструментом підтримки розвитку галузі з боку соціуму та мотиватором до інноваційних інвестицій у розвиток [1, с. 58]. У стратегіях розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, що представлені в аграрній економічній науці, використано методологічний підхід «стратегічного планування у галузі», на основі якого окреслено стратегічні імперативи розвитку аграрного сектора економіки України і сформовано механізм реалізації стратегії [6; 12]. У них має прояв орієнтація стратегічного планування на урахування регіональних економічних умов господарювання у сільському господарстві.

Концептуальному забезпеченню стратегічних напрямів розвитку сільських територій приділяється значна увага з боку вітчизняних економістів-аграрників, які слушно наголошують на не-

обхідності формування людського потенціалу села, соціального потенціалу сільських територій та територіальної систематизації, а до основних стратегічних напрямів сталого розвитку сільських територій відносять удосконалення управління сталим розвитком, формування оптимальної сільської поселенської мережі, раціональне використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікацію сільської економіки, соціальний захист сільського населення, розвиток транспортної інфраструктури тощо [11; 16]. Результатом стратегічного планування розвитку сільських територій України на державному рівні є Загальнодержавна програма сталого розвитку сільських територій до 2020 р., Галузева програма соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельного проекту „Нова сільська громада”), до яких затверджені критерії оцінки стану соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад [7; 8; 9]. Однак, на практиці поки що не у повній мірі забезпечується взаємозв'язок між концептуальним, методичним й прикладним супроводом стратегій, що призводить до неможливості здійснення моніторингу процесів реалізації стратегії.

З метою удосконалення системи концептуального забезпечення процесів формування й реалізації стратегій розвитку агросфери України пропонується:

- використання механізму розробки й реалізації стратегічних планів із чіткою ідентифікацією пріоритетів розвитку по кожній складовій системи агросфери – економічній, соціальній, екологічній;
- забезпечення чіткого розподілу функцій між суб'єктами наукового супроводу стратегій (науковими центрами, НДІ, консультаційними фірмами) та їх розробниками (представниками різних підрозділів Мінагрополітики та продовольства);
- поглиблення концептуального обґрунтування напрямів фіскального забезпечення реалізації стратегічних планів і програм у сегменті співфінансування з боку різних міністерств і відомств;
- формування та методологічне обґрунтування критеріїв і показників, що відображують соціально-економічні, територіальні та екологічні індикатори розвитку соціуму агросфери;
- застосування системно-синергетичного підходу у процесах моделювання сценаріїв перспективного розвитку агросфери та її складових;
- використання принципів стратегічної ієрархії із чітким розподілом відповідальності у процесах делегування повноважень на

державному, регіональному і локальному рівнях агросфери.

Висновки і перспективи подальших досліджень.

1. У процесі планування розвитку агросфери України використовується стратегічний підхід, пріоритетом якого є можливість формування системи бюджетування стратегічних планів на засадах співфінансування та розробки стратегій для економічної, соціальної, екологічної, територіальної складових агросфери.
2. До основних проблем стратегічного планування розвитку агросфери України віднесено невизначеність у концептуальних підходах до об'єктно-суб'єктних відносин у процесах делегування повноважень; недоліки організаційного забезпечення процесу стратегічного планування; відсутність контуру стратегічного планування на регіональному рівні; невірний підхід до використання інформаційних матеріалів методологічного супроводу процесів розробки стратегій.
3. Різноманітність дефініційного апарату, який нині використовується дослідниками у контексті обґрунтування стратегічних імперативів розвитку аграрної сфери обумовлена розширенням меж міжнародного наукового обміну в аграрній економічній науці; використанням вітчизняними дослідниками у процесі наукового пошуку специфічних категорій без обґрунтованого пояснення їх суті (по контексту); низьким рівнем інтеграції методологій в процесах концептуального забезпечення стратегічного системного розвитку агросфери.
4. Концептуальне обґрунтування державного регулювання розвитку агросфери у стратегічній перспективі здійснюється на засадах використання інституціонального, системно-синергетичного підходів, концепцій сталого розвитку та стратегічного планування у галузі.
5. Пріоритетами концептуального забезпечення стратегічних напрямів розвитку сільських територій є обґрунтування необхідності формування людського потенціалу села, соціального потенціалу сільських територій та територіальної систематизації, удосконалення управління сталим розвитком, формування оптимальної сільської поселенської мережі, раціонального використання природно-ресурсного потенціалу, диверсифікації сільської економіки, соціального захисту сільського населення.
6. Пріоритетними напрями концептуального забезпечення стратегій соціально-економічного розвитку агросфери України вбачаються: використання механізму розробки й реалізації стратегічних планів із чіткою ідентифікацією пріоритетів розвитку по кожній складовій системи агросфери; забезпечення чіткого розподілу функцій між суб'єктами наукового супроводу стратегій та їх розробниками; обґрунтування критеріїв і показників соціально-економічного, територіального, екологічного розвитку соціуму агросфери; використання принципів стратегічної ієрархії із чітким розподілом відповідальності у процесах делегування повноважень на державному, регіональному і локальному рівнях агросфери.

ЛІТЕРАТУРА

1. Adizes I. Corporate Lifecycles: How and Why Corporations Grow and Die and What to Do about It. Englewood Cliffs. – N.J.: Prentice Hall, 1988. – P. 56-69.
2. Kowalczyk S. Globalisation of agribusiness – characteristics, dimensions, consequences // Zagadn. Ekon. roln. – 2010. – № 2. – P. 6-26.
3. Кравчук И.И. Теоретико-методологическое обеспечение стратегий развития агросферы Украины / И.И. Кравчук. – Management Theory and Studies for Rural Business and Infrastructure Development. Scientific journal, Kaunas. – 2012. – Vol. 34. – N 5. – P. 105-114.
4. Організація управління аграрною економікою. Монографія / М.Ф. Кропивко, В.П. Немчук, В.В. Россоха та ін.; За ред. М.Ф. Кропивка. – К.: ННЦ ІАЕ, 2008. – 420 с.
5. Попова О.Л. Теоретичні основи стійкого розвитку агросфери та формування адекватної української стратегії / О.Л. Попова. – Зб. наук. праць ННЦ “Інститут землеробства УААН”. – вип. 3, 2010. – с. 46-52.
6. Проект стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року, Київ, 2012.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.uaan.gov.ua/sites/default/files/strateg_do_2020r.pdf.
7. Про схвалення концепції Загальнодержавної програми сталого розвитку сільських територій до 2020 р.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/page/?8781>.
8. Про затвердження Галузевої програми соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад (модельного проекту „Нова сільська громада”): Наказ міністерства аграрної політики України від 1.06.2010 р. № 2890.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://uaправо.net/akty/postanovy-osnovni/akt8txsr2c.htm>.
9. Про затвердження критеріїв оцінки стану соціально-економічного розвитку сільських територіальних громад, складу комісії та

- Положення про неї: Наказ Міністерства аграрної політики України від 22 червня 2010 р. № 342.: [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://document.ua/pro-zatverdzhennja-kriteriyiv-ocinki-....-doc31253.html>.
10. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства України на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, В.Я. Месель-Веселяка. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2012. – 182 с.
  11. Стратегічні напрями розвитку сільських територій на період до 2020 року /за ред. Ю.О. Лупенка, О.Г. Булавки – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2013. – 72 с.
  12. Стратегія розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року. Зб. матер. Чотирнадцятих річних зборів Всеукраїнського конгресу економістів-аграрників 16-17 жовтня 2012 р. – К.: ННЦ “ІАЕ”, 2013. – 800 с.
  13. Технологічний імператив стратегії соціально-економічного розвитку України / за ред. д-ра екон. наук України Л.І.Федулової. – НАН України, Ін-т екон. та прогноз. – К., 2011. – 656 с.
  14. Томпсон-мл. А.А., Стрикленд А. Дж. Стратегический менеджмент: концепции и ситуации / А.А. Томпсон-мл, А.Дж. Стрикленд. – М.: Вильямс, 2003. – 780 с.
  15. Хвесик М. А. Стратегічні імперативи раціонального природокористування в контексті соціально-економічного піднесення України: [монографія] / М.А. Хвесик. – Донецьк: Юго-Восток Лтд, 2008. – 496 с.
  16. Українська модель аграрного розвитку та її соціоекономічна переорієнтація: наук доп / за ред. В.М. Гейця, О.М. Бородіної, І.В. Прокопи. – НАН України, Ін-т економіки та прогноз. – К., 2012. – 56 с.

Кравчук І.І.

Conceptual foundations of strategy development agrosphere Ukraine

Abstract: The analysis of the current trends of strategic planning in the agricultural domain Ukraine and reasonably prioritize the use of a strategic approach to ensuring conceptual strategies agrosphere. The state conceptual study the mechanisms of formation and implementation strategies for various components ahrsofery systematic basis using integrated circuits coordination at the macro, meso and micro levels. The study chosen for proposals to build the conceptual priority of development strategies agrosphere Ukraine. Based on the study of the formation and implementation of development strategies agrosphere Ukraine revealed problems of strategic planning for the industry: uncertainty in conceptual approaches to object-subject relations in the process of delegation of authority, lack of organizational support for the strategic planning process, the lack of contour strategic planning at the regional level, an incorrect approach to the use of information materials methodological support policy development processes. Definitional device that is used by researchers in the context of the study of strategic imperatives of the agricultural sector and selected institutional, systematic and synergetic approach, the concept of sustainable development and strategic planning in the industry as being the most adaptable to strategic planning in the agricultural domain. Proposes direction in forming the priorities of conceptual strategies agrosphere Ukraine: mechanism of development and implementation of strategic plans with clear identification of priorities for each component of agrosphere, ensuring clear separation of functions between the subjects of scientific support strategies and their developers; deeper conceptual study areas of fiscal implementation of strategic plans and programs, use the system-synergetic approach to process modeling scenarios agrosphere future development and principles of strategic hierarchy with a clear division of responsibilities in the process of delegation of authority at national, regional and local levels agrosphere.

Keywords: conceptual frameworks, strategies, agrosfera, state regulation.

Кравчук И.И.

Концептуальные основы формирования стратегий развития агросферы Украины

Аннотация: Осуществлен анализ современных тенденций стратегического планирования в агросфере Украины и обоснована приоритетность использования стратегического подхода в концептуальном обеспечении развития агросферы. Изучено состояние концепуального обоснование механизмов формирования и реализации стратегий развития различных составляющих агросферы на системных началах с использованием интегрированных схем координации на макро-, мезо- и микро уровнях. Целью исследования избрано предоставление предложений по формированию приоритетов концептуального обеспечения стратегий развития агросферы Украины. На основе изучения процессов формирования и реализации стратегий развития агросферы Украины выявлены проблемы стратегического планирования отрасли: неопределенность в концептуальных подходах к объектно-субъектным отношениям в процессах делегирования полномочий; недостатки организационного обеспечения процесса стратегического планирования, отсутствие контура стратегического планирования на региональном уровне; неверный подход к использованию информационных материалов методологического сопровождения процессов разработки стратегий. Рассмотрен дефиниционный аппарат, используемый исследователями в контексте обоснования стратегических императивов развития аграрной сферы и выделены институциональный и системно-синергетический подходы, концепции устойчивого развития и стратегического планирования в отрасли как такие, которые способствуют адаптации к стратегическому планированию в агросфере. Предложены направления формирования приоритетов концептуального обеспечения стратегий развития агросферы Украины: использование механизма разработки и реализации стратегических планов с четкой идентификацией приоритетов развития по каждой составляющей системы агросферы; обеспечение распределения функций между субъектами научного сопровождения стратегий и их разработчиками; углубление концептуального обоснова-

Science and Education a New Dimension: Humanities and Social Science. 2013, Vol. 6.

ния направлений фискального обеспечения реализации стратегических планов и программ; использование системно-синергетического подхода в процессах моделирования сценариев перспективного развития агросферы и принципов стратегической иерархии с распределением ответственности в процессах делегирования полномочий на региональном и локальном уровнях агросферы.

Ключевые слова: концептуальные основы, стратегии, агросфера, государственное регулирование.